

Про підсумки моніторингового дослідження з теми «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес НУШ»

Модернізація змісту освіти в Україні, зокрема запровадження Концепції «Нова українська школа» й Державного стандарту початкової освіти, вимагає змін до змісту, форм та методів здійснення освітнього процесу в початковій школі.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу. Для її досягнення мають бути створені умови для формування не тільки знань, а й ключових компетентностей учнів, визначених Державним стандартом початкової освіти.

Із запровадженням Концепції «Нова українська школа» в арсеналі вчителів початкових класів з'явилась нова освітня стратегія, що базується на інтегративному підході «навчання через гру». Цей підхід поєднує зорієнтоване на дитину, супроводжувальне та зорієнтоване на вчителя навчання відповідно до характеристик ігрового досвіду й поєднує в собі активне та діяльнісне навчання, навчання керованих відкриттів, навчання за запитом, проблемне навчання, проєктне навчання, Монтесорі педагогіку. У своїй єдності за допомогою гри вони забезпечують створення навчального досвіду школяра, що є значущим, активним, стійким, соціальним та радісним, також сприяють успішному розвитку в учнів початкових класів когнітивних, творчих, емоційних, фізичних та соціальних умінь. Навчання через гру є вирішальним для позитивного, здорового розвитку дитини, незалежно від ситуації. Хочу зазначити, що відповідно до Концепції «Нова українська школа» всі вчителі початкових класів без винятку мають здійснювати освітній процес у початковій школі на діяльнісній та інтегративній основі з використанням ігрових технологій навчання. Наскільки воно є ефективним і чи доцільно його впроваджувати в практику роботи учителів початкової школи перейнялося Міністерство освіти і науки України, фонд LEGO Foundation та Австралійська рада освітніх досліджень (ACER) і разом провели моніторинг якості початкової освіти з теми «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи» – першого в Україні такого виду дослідження.

Воно відбувалося протягом чотирьох років, проводилося відповідно до положень Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом «The LEGO Foundation» від 20.06.2019 року та наказу МОНУ № 202 від 16.02.2022 року «Про затвердження Програми моніторингу якості початкової освіти «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи» і було реалізоване за участю Ukrainian Educational Research Association, Австралійської ради освітніх досліджень та Українського інституту розвитку освіти.

Метою цього дослідження було як з'ясування ефективності впровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи так і виявлення їхнього впливу на формування ключових компетентностей учнів початкової школи, зокрема читацької та соціально-емоційної.

Дослідження мало на меті відповісти на три питаннях, які були переглянуті після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року. Зокрема, серед дослідницьких питань були такі:

1. Які перешкоди та сприятливі чинники обмежують та/або сприяють ефективному впровадженню діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес в експериментальних школах?

2. Як учителі експериментальних шкіл упроваджують діяльнісні й ігрові методи в освітній процес та сприяють підвищенню грамотності учнів та їхньому соціальному й емоційному розвитку?

3. Наскільки відрізняються рівні грамотності та соціально-емоційних навичок дітей на різних етапах дослідження, зокрема до та під час повномасштабної війни в Україні?

Для проведення дослідження було відібрано експериментальну та контрольну групи з п'яти областей України: Київської, Харківської, Запорізької, Полтавської та Дніпропетровської, що включали 20 шкіл, 60 вчителів та 1 465 учнів.

До вибірки увійшли 10 експериментальних і 10 контрольних шкіл, а також 30 вчителів, які брали участь в експерименті. В кожній області було по 2 експериментальні та 2 контрольні школи. Броварський лицей № 8 був експериментальною базою, долучений до цього дослідження наказом Українського інституту розвитку освіти від 22.02.2021 № 07-02 «Про затвердження календарного плану організації та проведення моніторингу якості освіти «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи».

У дослідженні вивчено вплив інноваційної програми на вчителів експериментальних шкіл шляхом порівняння результатів даних, зібраних під час інтерв'ю, відеозаписів уроків і документації з планування уроків та рефлексії.

Дослідники проводили оцінювання серед учнів, які увійшли до вибірки, наприкінці 1-го та 3-го класу.

Тому учасниками експерименту стали вчителі на той час 1-х класів:

Воробей Юлія Віталіївна, спеціаліст вищої категорії, «старший учитель», двічі сертифікована (2020, 2023 р. р.);

Зеленова Світлана Вікторівна, спеціаліст вищої категорії, «старший учитель»;

Шкляр Лілія Володимирівна, спеціаліст першої категорії.

Класоводи в ході експерименту втілювали головну місію фонду The LEGO Foundation: надихати та розвивати творців майбутнього та його мету – упровадження ігрових і діяльнісних методів навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти задля всебічного розвитку та формування наскрізних умінь.

Слід додати, що тренерами The LEGO Foundation ще у 2017 році було проведено заходи з упровадження нових методів навчання спочатку для тренерів Нової української школи, які потім готували вчителів початкової школи до роботи в НУШ. Організація також безкоштовно забезпечила всіх першокласників у 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021 навчальних роках ігровими наборами «LEGO Play box» і «LEGO System».

Ефективність та перспективність використання конструктора LEGO в освітньому процесі початкової школи визначається широкими освітніми можливостями, а саме: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах, таким чином спрямовуючи навчання на новий рівень. Протягом часу, відведеного на експеримент, вчителі початкової школи Броварського ліцею № 8 підтвердили це.

Окрім LEGO, для початкової школи згідно наказів МОНУ № 137 від 13.02.2018 «Про затвердження Примірною переліку засобів навчання та обладнання навчального та загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи» і № 143 від 07.02.2020 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи» було придбано велику кількість різноманітного навчально-дидактичного матеріалу, який класоводи використовували в ході експерименту.

Вчителі зазначають, що ігрові та діяльнісні методи навчання є тим унікальним інструментом, за допомогою якого відбувається розвиток не лише пізнавальних процесів, таких як мислення, мовлення, увага, а й розвитку оперативної пам'яті, самоконтролю та ментальної (когнітивної) гнучкості, що є важливими для навчання протягом усього життя та готовності до викликів майбутнього.

Інноваційною діяльністю із зазначеної теми доведено, що освітній процес стає ефективнішим, коли молодші школярі створюють матеріальні предмети в реальному світі. Він є унікальним, оскільки саме тоді утворюється те, що називається «станом потоку», який характеризується захопленістю учнів під час діяльності. Стан потоку є оптимальним станом внутрішньої мотивації, оскільки школярі повністю занурені в те, що роблять.

Наприклад, на уроках «Я досліджую світ» під час розкриття окремих тем, діти створювали макети. Зокрема, під час вивчення теми «Космос», учні мали можливість спробувати себе в ролі космічних інженерів та збудувати ракети. Або розглядаючи тему «Транспортні винаходи», вони змогли відчути себе інженерами у сфері автомобілебудування та спроектували сучасні автомобілі або автомобілі майбутнього, використовуючи при цьому як конструктор LEGO, так і інші конструктори. Створювали 3D моделі сонячної системи, досліджували властивості води та повітря, будову тіла людини на навчальних заняттях з технологій, математики, курсу «Я досліджую світ», працюючи з пластиліном, картоном, приладами та обладнанням з кабінетів фізики, хімії, біології.

Тож педагоги довели, що LEGO, інші види конструкторів, різноманітний навчально-дидактичний матеріал, придбаний для потреб НУШ, розкриває для молодших школярів широкий спектр можливостей для інжинірингу та творчості. Коли вони його отримують, то можуть швидко перетворити велику купу довільно розміщених цеглинок у фантастичний космічний зореліт, вежу успіху, автомобіль майбутнього, гелікоптер, літак, або відтворити сцену з улюбленого мультфільму, спостерігати, як розвивається рослина, як вибухає вулкан або як виробляється електрика під дією води. А ще, як і чому змінюється день на ніч, пори року. Працювали, зазвичай, згідно інструкцій. Але за відсутності їх проявляли творчий підхід і винахідливість. LEGO та весь навчально-дидактичний матеріал стали основою безлічі варіантів освітніх ігор, а також матеріалом для створення чогось нового. Ці матеріали стимулювали школярів до відкриттів, досліджень, експериментування, пошуку відповідей на проблемні запитання, постановки цілей та

розроблення плану дій, творчості та імпровізації, узгодження дій з партнерами, порівняння, аналізу та синтезу.

Якщо коротко, то саме так вчителі-експериментатори використовували ігрові та діяльнісні технології найбільше в природничій та технологічній освітній галузі, оскільки учні досліджують, шукають відповіді, спостерігають за навколишнім світом, експериментують та створюють навчальні моделі, поєднуючи новий досвід з набутим раніше, творчо його застосовують для розв'язання проблем природничого характеру, формуючи компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, екології тощо, які повинні бути сформовані у випускника початкової школи і які прописані в Державному стандарті початкової освіти.

На уроках математики при вивченні чисел та цифр вчителі пропонували учням скласти цифру з цеглинок, показати склад числа, використовуючи віяла, картки. А для ефективності запам'ятовування молодшими школярами геометричних фігур улюбленим предметом став танграм, за допомогою якого вони, опираючись на основні ознаки геометричних фігур, складали тварин та інші предмети; при вивченні мір часу, вартості, довжини, об'єму, ваги з великим задоволенням грали в навчальні ігри з використанням моделі годинника, пісочних годинників, рулетки, муляжів грошових купюр, різного посуду, терезів. Не передати словами захоплення дітей і їх здивування щодо деяких питань гігієни, коли вони проводили дослідження з використанням мікроскопів.

За допомогою цеглинок ЛЕГО, різноманітних музичних і шумових інструментів та лялькового театру діти пізнавали мистецтво, художню літературу, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, вчилися правдиво виражати свій стан після опрацювання літературного твору.

На уроках української мови незамінним помічником та наочністю при вивченні звуків та букв були цеглинки ЛЕГО. За їх допомогою учні початкових класів, граючись, складали звукові схеми, моделювали розбір речення за частинами мови та за членами речення, використовуючи кольорові цеглинки. Пропонована активність є ефективною, оскільки за кольорами вчителю одразу видно, правильно чи неправильно учні виконали завдання.

Ігрові та діяльнісні технології, на переконання класоводів ліцею № 8, сприяли розвитку мотиваційної сфери, а також навчили дітей виконувати різні операції з дрібними речами. Це розвиває творчість, спонукає до власної тактики виконання завдань, а також стимулює дітей упевнено братися за нові завдання і самостійно приймати рішення під час виконання складніших завдань.

На думку педагогів, завдяки ігровим та діяльним технологіям навчання, молодші школярі критично оцінюють свою роботу і роботу своїх товаришів, керуються правилами безпечної та чесною гри, вчаться боротися, вигравати і з гідністю та без розчарування програвати.

Це дослідження показало, що коли на початковому етапі більшість учителів (79%) продемонстрували поверхневий рівень розуміння діяльнісних та ігрових методів навчання та їхнього практичного застосування, а незначна частка – глибинний (21%), то наприкінці дослідження відсоток учителів, які демонстрували поверхневий рівень, зменшився до 34%, а відсоток тих, хто перебував на глибинному, збільшився до 56%; і лише невелика кількість учителів продемонструвала перебування на найвищому – трансформаційному рівні.

Трансформаційний рівень свідчить про те, що в учителя абсолютно новий спосіб мислення про викладання та навчання.

Глибинний – що він бачить ширшу картину і розуміє цінність упровадження діяльнісних та ігрових методів в освітній процес.

Поверхневий – класовод вважає, що застосування діяльнісних та ігрових методів шкодить освітньому процесу.

Результати оцінювання, отримані наприкінці дослідження, продемонстрували значне зростання грамотності усного мовлення учнів порівняно з початковим рівнем.

Учні з високим або дуже високим рівнем грамотності змогли відповісти на всі запитання за прочитаним текстом, творчо описати персонажів, придумати історію, вийшовши за межі зображеного на малюнках, і назвати 3 синоніми до знайомого прикметника.

Учні з достатнім рівнем грамотності змогли відповісти на більшість запитань за прочитаним текстом, пов'язати характеристики при описі персонажів і назвати 1-2 синоніми до знайомого прикметника.

Учні з базовими навичками грамотності змогли ефективно спілкуватися та розуміти короткі тексти з допомогою дослідника.

Як і у випадку з грамотністю, рівень соціально-емоційних навичок учнів наприкінці дослідження значно зріс порівняно з початковим етапом. Наприкінці дослідження результати змістилися в бік вищих рівнів.

Учні з високим і дуже високим рівнем соціально-емоційних навичок змогли запропонувати спільні рішення проблем, зрозуміти неефективні стратегії розв'язання конфліктів, виявити проникливість та емпатію, оцінюючи поведінку персонажа.

Достатні соціально-емоційні навички були продемонстровані учнями, які реакцію персонажа на конфліктний сценарій розглядали лише з одного боку зору або пропонували розв'язати конфлікт за допомогою зовнішнього втручання.

Учні з обмеженими соціально-емоційними навичками демонстрували самосвідомість, але не мали стратегій саморегуляції або дій, спрямованих на демонстрацію емпатії чи розв'язання конфліктів.

Результати оцінювання учнів є унікальними і цінними через те, що вони демонструють наступне:

1. Діяльнісні й ігрові методи навчання, що сприяють позитивному навчальному досвіду та взаєминам, можуть бути захисним чинником, який допомагає дітям продовжувати розвивати цілісні навички.

2. Незважаючи на комбінований вплив COVID-19 та повномасштабне російське вторгнення в Україну, майже всі учні продемонстрували зростання соціально-емоційних навичок, і величина цього зростання була оцінена як дуже велика та велика (експериментальна група - 1,3 / контрольна група - 0,84).

3. Оцінювання з використанням діяльнісних та ігрових методів, яке проводиться в режимі реального часу з використанням розділів розвитку, може надійно виміряти грамотність усного мовлення та соціально-емоційні навички в Україні.

Таким чином, інноваційна діяльність з теми «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи», що здійснювалась вчителями початкової школи Броварського ліцею № 8, показала, що в навчальній грі, завдяки діяльнісним методам, формам і прийомам роботи, школярі сприймають, аналізують, критично оцінюють інформацію в текстах різних видів та використовують її для збагачення власного досвіду, застосовують досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу набагато краще і ґрунтовніше, при цьому вміють критично мислити, порівнювати, зіставляти, аналізувати, застосовувати у практичній діяльності. І ще розв'язували одну дуже

важливу проблему – шляхом використання якісно виготовлених, яскраво розфарбованих, зручних у використанні дітьми цеглинок розвивали дрібну моторику. Все разом надзвичайно важливо, коли ми говоримо, що сучасна школа має готувати дитину до життя і формувати компетентності, які допоможуть дітям справлятися з викликами майбутнього.

Як результат усього сказаного вище про незаперечну ефективність використання в освітньому процесі початкової школи ігрових і діяльнісних методів навчання є той факт, що учні 4-х класів, які брали участь в експерименті, у травні цього року стали учасниками пілотної державної підсумкової атестації для випускників початкової школи. У ході самої процедури прослідковувалось, що учні уміють самостійно працювати з інформацією, з інструкціями (навіть достатньо розгорнутими); уміють самостійно розподіляти час для виконання завдань, не лякаються різнотипних завдань та завдань різного рівня складності. За результатами виконаних робіт переважна більшість учасників виявила достатньо-високий рівень сформованості компетентностей у математичній галузі та достатній у мовно-літературній галузі.

Ознайомитись із результатами даного моніторингового дослідження можна у збірнику «Ефективність упровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи» Фінальний звіт про дослідження, підготовленого Австралійською радою дослідників освіти (АРДО) та Українською асоціацією дослідників освіти (УАДО) для LEGO Foundation та Міністерства освіти і науки України.